

Зменшення витрат на оренду (зміна приміщення для здійснення господарської діяльності), зниження витрат на ремонт приміщення	Встановлені договором вимоги до якості та дизайну приміщення
Зміна постачальника обладнання або устаткування	Обов'язкова умова договору придбання обладнання та устаткування у постачальника підприємства-франчайзера
Зниження відрахувань франчайзеру на рекламу	Встановлення фіксованого відсотка відрахувань на рекламу
Оптимізація витрат, пов'язана з кількістю та кваліфікацією персоналу	Вимоги до персоналу, обов'язковість навчання працівників підприємством-франчайзером за рахунок франчайзі

Висновки. Придбання готової бізнес-технології дозволяє започаткувати власний бізнес під брендом вже відомої в країні або у світі компанії, що вважається менш ризикованим вкладенням коштів порівняно із самостійним створенням власної справи.

Проте в умовах загального зростання нестабільності необхідно враховувати фактори, що є джерелами виникнення ситуацій щодо втрати платоспроможності підприємства-франчайзі, а також мати заздалегідь розроблений алгоритм моделювання

таких ситуацій з метою вибору прийняттого варіанту їх вирішення. Запропонований підхід дозволяє підприємцю аналізувати можливість виникнення у майбутньому загроз, спричинених обмеженнями підприємницької ініціативи з боку підприємства-франчайзера, а також передбачити можливість адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища шляхом внесення відповідних змін у договір комерційної концесії (франчайзингу).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хімченко А. Діалектика взаємозв'язку розвитку малого та великого бізнесу / А. Хімченко // Вісн. Терноп. акад. нар. госп-ва. – 2004. – № 1. – С. 51–58.
2. Мирончук Т.В. Переваги та недоліки франчайзингу для учасників франчайзингових відносин / Т.В. Мирончук // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. Серія економічна: Збірник. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2005. – Вип.2. – С. 32-47.
3. Ногачевський О. Аналіз ринку франчайзингу за 2009 рік. Прогнози на 2010 [Електронний ресурс] / О. Ногачевський. – Режим доступу: www.iib.com.ua/article.asp?cid=26&lang=1&art=61.

УДК 330.131.7:664.76 (477)

НІКІШИНА О.В., канд. екон. наук, старший науковий співробітник
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса

ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНИМИ РИЗИКАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦІНОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НА ЗЕРНОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Проведено кількісну оцінку рівня природних ризиків в регіонах України, запропоновано розширену градацію ризику. Обґрунтовано головні напрями реформування механізму управління природними ризиками зерновиробництва.

Ключові слова: природні ризики, коефіцієнт ризику, градація ризику, механізм управління ризиками.

The quantitative estimation of natural risk level in the regions of Ukraine is organized in the article. There is offered extended gradation of the risk also. The main directions of the mechanism reformation of the natural risk corn production management have been grounded.

Keywords: natural risks, factor of the risk, gradation of the risk, mechanism of management risk.

Вступ. В умовах подолання наслідків фінансової кризи формування високоефективного конкурентоспроможного аграрного сектора економіки України є одним із першочергових завдань держави, виконання якого обумовлює необхідність пошуку інноваційних методів управління відтворювальними процесами на внутрішніх аграрних ринках. Поряд із різноманіттям фінансових, матеріально-технічних і збутових проблем, стримуючих якісний стійкий розвиток сільськогосподарського виробництва, істотним чинником його нестабільності постає вплив природних ризиків (далі – ПР). Практика свідчить, що залежність урожайності культур, зокрема, зернових, від погодних умов призводить до значних варіативних коливань їх валових зборів, втрат урожаю, зниженню рентабельності виробників, цінових коливань на продовольчому ринку. Пошук найефективніших методів управління природними ризиками обумовлює необхідність кількісної та якісної оцінки природних ризиків у регіональному розрізі.

Теоретико-методичні засади ідентифікації, оцінки, аналізу та управління ризиками знайшли відображення в працях багатьох вітчизняних і закордонних науковців, зокрема, Балабанова І.Т., Баканова М.І., Бутенка А.І., Вітлінського В.В., Машиної Н.І., Наконечного С.І., Устенко О.Л. та ін. вчених. Питанням підвищення ефективності аграрних ринків країни, зокрема, зернового, присвячені праці Бойка В.І., Ганганова В.М., Захарчука О.В., Кучера С.В., Олійника О., Саблука П.Т., Черненка С.О. та ін. науковців. Однак малодослідженим залишається питання оцінки рівня регіональних природних ризиків зерновиробництва, їх впливу на цінову кон'юнктуру ринку, обґрунтування вибору найефективніших методів управління агрокліматичними ризиками з урахуванням регіональних особливостей зернового господарства. Вищезазначене обумовило мету та завдання дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – оцінка та аналіз природних ризиків зерновиробництва в

контексті вдосконалення діючого механізму управління ризиками – визначила низку завдань:

- 1) ідентифікація ПР та їх характерних ознак в аграрному секторі внутрішнього ринку зерна;
- 2) кількісна оцінка агрокліматичних ризиків у регіональному розрізі;
- 3) обґрунтування головних напрямів реформування механізму управління ПР зерновиробництва.

Результати. Теорія ризикології оперує багаточисельними дефініціями ризику, серед дослідників немає єдиної думки щодо визначення ризику. Аграрні ризики можна ідентифікувати як один із різновидів підприємницького ризику, що виникає в аграрному секторі продовольчих ринків і генерує загрозу (ймовірність) втрати ринковими суб'єктами частини їх доходів. Теоретично аграрні ризики можуть включати все різноманіття чистих та спекулятивних видів підприємницького ризику [1, с. 21], однак на практиці найпоширенішим їх різновидом постає природний ризик, тому саме він є об'єктом даного дослідження.

Природні (погодні, агрокліматичні) ризики – це загроза втрати ресурсів (зниження доходів чи збільшення витрат) сільськогосподарських товаровиробників внаслідок деструктивного впливу природних чинників (сил). У зерновиробництві за масштабом впливу ПР класифікують таким чином: (1) посухи; (2) вимерзання культур; (3) надмірна вологість (зливи або град); (4) пожежі. Характерні ознаки погодних ризиків аграрного сектору внутрішнього ринку зерна узагальнено в таблиці 1. Природні ризики разом із політичними, екологічними та технічними ризиками входять до групи чистих ризиків, що передбачають можливість отримання збитку або нульового результату. ПР є високочорельованими ризиками, деструктивна дія яких генерує збитки для багатьох суб'єктів аграрного ринку одночасно (див. табл. 1). Так, зростання цін на пшеницю внаслідок неврожаю обумовлює ланцюгову тенденцію збільшення цін на ринках борошна, круп, комбікормів, олійних культур, макаронних, хлібобулочних, кондитерських виробів тощо.

Таблиця 1

Характерні ознаки природних ризиків аграрного сектору зернового ринку України

<i>Ознаки</i>	<i>Характеристика</i>
1. Чисті ризики	Можливість отримання збитку або нульового результату (на протипагу чистим ризикам, спекулятивні передбачають можливість отримання як доходу, так і збитку)
2. Висококорельовані (системні ризики)	Можливість одночасного виникнення збитків у багатьох суб'єктах як різних секторів зернового ринку, так і суміжних продовольчих ринків
3. Потенційна акумуляція наслідків страхових подій у багатьох застрахованих господарствах	Одночасний вплив на якість та/або кількість продукції багатьох сільськогосподарських товаровиробників
4. Дестабілізуючий чинник впливу на ціну зернових культур	Нестабільність цінової кон'юнктури внутрішнього зернового ринку в неврожайні роки

Погодні ризики, зокрема посуха, надмірна вологість та вимерзання, можуть бути дуже поширеними і впливати на якість та/або кількість продукції багатьох агровиробників одночасно.

Важливою специфічною рисою природних ризиків є їх дестабілізуючий вплив на ціну зернових культур (див. табл. 1). Практика наочно свідчить, що у неврожайні роки цінова кон'юнктура внутрішнього

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

зернового ринку є мінливою та важко прогнозованою. Оскільки механізми збалансування економічних інтересів ринкових суб'єктів та держави не завжди ефективні та потребують реформування, постає необхідність у зниженні негативного впливу ПР на розвиток аграрного сектору ринку як одного із інструментів його цінової стабільності. При цьому головну увагу слід приділити якійсь та кількісній оцінці ризику як ключовим складовим системи управління ПР.

Найпоширенішими методами кількісної оцінки ступеню ризику є такі: статистичний, аналітичний, аналіз доцільності витрат, експертних

$$v = \frac{\delta}{M} \times 100 \%$$

За оцінкою фахівців, коефіцієнт варіації є достатньо значимим показником ризику, що використовується навіть для порівняння коливань показників із різними одиницями виміру. Класична шкала для коефіцієнта варіації така: $v \leq 10\%$ – слабкий ризик; $10\% < v < 25\%$ – помірний; $v \geq 25\%$ – високий [1, с. 64]. У якості показників, за коливанням яких оцінюватиметься ПР, використаємо урожайність зернових культур (варіант 1) та урожайність пшениці (варіант 2). Результати розрахунків узагальнено в таблиці 2.

Згідно розрахунків 1 варіанту, рівень ПР в цілому по Україні склав 18,8%, що за класичною градацією є ознакою помірного ризику. Останній є домінуючим рівнем погодного ризику у більшості зерноспоживчих регіонах України (див. табл. 2). Проведені розрахунки наочно свідчать, що високий

оцінок, використання аналогів [2, с. 52]. Враховуючи низку обмежень, що виникають в ході аналізу, для кількісної оцінки природних ризиків зерновиробництва в регіональному розрізі використаємо статистичний метод. Інформаційну базу для оцінки складають офіційні дані Держкомстату України про урожайність зернових культур, вирощених в різних регіонах, за 2000-2009 рр. Рівень (ступінь) ПР визначатиме коефіцієнт варіації (v), що розраховується як відношення середньоквадратичного відхилення показника (δ) до його середньоочікуваного значення (M) [1, с. 64]:

рівень ПР характерний, передусім, для зерновиробничих макрорегіонів: Причорноморського (Одеська, Херсонська, Миколаївська області), Придніпровського (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області) та Східного (Полтавська, Сумська, Харківська області). Сукупна частка областей із високим рівнем ПР у загальнодержавному виробництві зернових культур складає 43,5% (8 областей) у першому і 57,7% (10 областей) у другому варіанті, що є підтвердженням існування подвійного зв'язку: високий валовий збір — високий рівень коефіцієнта варіації. Максимальне значення даного показника склало 30,34% для Херсонської у 1 варіанті і 40,28% для Дніпропетровської області у 2 варіанті, перевищивши у 1,6 та 1,8 рази відповідно рівень середнього показника по Україні (див. табл. 2).

Таблиця 2

Результати кількісної оцінки рівня коливань урожайності зернових культур за 2000-2009 рр. у регіональному розрізі

Області	Питома вага у валовому зборі, %	Вар.1 –Урожайність зерна, ц/га				Вар.2 –Урожайність пшениці, ц/га			
		M	Δ	$v, \%$	Градація ризику*	M	Δ	$v, \%$	Градація ризику*
Україна, всього в т.ч. області:	100,00	25,20	4,738	18,80	П	25,61	5,66	22,09	П
1. АР Крим	3,25	21,64	3,530	16,31	П	21,4	2,78	12,97	П
2. Вінницька	6,34	27,44	5,656	20,61	П	26,7	5,50	20,59	П
3. Волинська	1,35	23,48	2,609	11,11	П	26,1	3,30	12,63	П
4. Дніпропетровська	6,93	26,38	6,662	25,25	В	27,8	11,22	40,28	В
5. Донецька	4,38	23,22	5,701	24,55	П	25,8	8,73	33,77	В
6. Житомирська	2,07	21,47	3,492	16,27	П	22,5	3,71	16,41	П
7. Закарпатська	0,59	34,47	4,108	11,92	П	29,5	5,25	17,74	П
8. Запорізька	5,22	21,93	6,348	28,94	В	25,1	7,88	31,38	В
9. Івано-Франківська	0,75	26,32	3,071	11,67	П	24,3	3,03	12,46	П
10. Київська	4,87	30,44	4,642	15,25	П	29,4	4,43	15,05	П
11. Кіровоградська	5,64	27,38	6,893	25,18	В	28,3	11,12	39,19	В
12. Луганська	3,08	20,52	5,307	25,86	В	22,2	7,50	33,65	В
13. Львівська	1,57	24,63	3,219	13,07	П	24,8	2,35	9,46	П
14. Миколаївська	4,48	21,89	6,442	29,43	В	22,6	9,04	39,93	В
15. Одеська	6,91	24,23	6,387	26,36	В	24,1	8,94	37,02	В
16. Полтавська	8,50	29,00	6,565	22,64	П	26,4	9,08	34,28	В
17. Рівненська	1,44	23,33	3,281	14,06	П	25,5	3,97	15,53	П
18. Сумська	4,44	23,12	5,206	22,52	П	23,6	5,83	24,64	П
19. Тернопільська	3,00	23,68	4,372	18,47	П	23,3	3,53	15,09	П

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Продовження таблиці 2

20. Харківська	7,13	26,54	6,735	25,37	<i>B</i>	27,3	9,15	33,47	<i>B</i>
21. Херсонська	4,13	21,72	6,590	30,34	<i>B</i>	22,1	7,24	32,65	<i>B</i>
22. Хмельницька	3,41	24,06	4,040	16,79	<i>П</i>	23,9	4,31	17,96	<i>П</i>
23. Черкаська	5,59	32,27	5,482	16,99	<i>П</i>	30,2	7,61	25,15	<i>B</i>
24. Чернівецька	0,90	31,01	4,607	14,86	<i>П</i>	23,2	5,15	22,13	<i>П</i>
25. Чернігівська	4,06	24,51	4,962	20,24	<i>П</i>	22,2	5,18	23,32	<i>П</i>

**Умовні позначення:* П – помірний ризик; В – високий ризик.

Оцінка агрокліматичного ризику за варіацією урожайності пшениці (варіант 2) збільшила його рівень для держави до 22,09%, що пояснюється більшою залежністю урожайності пшениці (особливо озимої) від погодних умов порівняно з усією групою зернових культур. Темпи зростання рівня ПР для окремих областей у 2 варіанти були різними і визначалися, зокрема, структурою регіонального виробництва. Так, у Херсонській області рівень погодного ризику збільшився на 2,31%, у Дніпропетровській – на 15,03%.

Використання класичної шкали для градації природного ризику визначило домінуючим його типом помірний, що, на наш погляд, не зовсім відповідає дійсності, оскільки в зоні помірному ризику (варіант 1) опинилися як високоризиковані

(зокрема, Полтавська, Черкаська), так і середньоризиковані регіони (зокрема, АР Крим, Вінницька, Київська). Відповідно, виникає необхідність у розширенні класичної градації ризику. За результатами проведених досліджень автором запропоновано розширену шкалу для градації природних ризиків зерновиробництва в регіональному розрізі [3, с. 133]. Поділивши область помірному ризику, в якій коефіцієнт варіації коливається від 10 до 25 %, на зони помірно малого, середнього та високого ризику, вдалося сформувати шість груп областей за рівнем ПР (таблиця 3).

Таблиця 3

Порогові рівні природного ризику для регіонів України

Коефіцієнт варіації <i>v</i> , %	Розширена градація ризику	Групи областей	Області		
			Варіант 1	Варіант 2	Частка у ВЗ*, %
≥ 10	Слабкий (С)	1	–	Львівська	–
10–15	Помірний малий (ПМ)	2	Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Чернівецька	АР Крим, Волинська, Івано-Франківська, Київська	6,60
15–20	Помірний середній (ПС)	3	АР Крим, Житомирська, Київська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська	Житомирська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька	22,19
20–25	Помірний високий (ПМ)	4	Вінницька, Донецька, Полтавська, Сумська, Чернігівська	Вінницька, Сумська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	27,72
25–35	Високий максимальний (ВМ)	5	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Одеська, Харківська, Херсонська	Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська, Харківська, Херсонська	43,49
≥ 35	Високий критичний (ВК)	6	–	Дніпропетровська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська	–

**Умовні позначення:* ВЗ – валовий збір зернових культур

Характерною особливістю такого групування є стійке зростання частки відповідних груп регіонів у загальнодержавному валовому зборі зерна у міру збільшення коефіцієнту варіації, що оцінює амплітуду коливань урожайності зернових культур (варіант 1). Так, друга група у складі 6

зерноспоживчих областей із помірно малим рівнем погодних ризиків (10-15 %) займає 6,6 % валового збору, тоді як на частку п'ятої групи у складі 8 зерновиробничих областей із високим максимальним рівнем ризику (25-35%) припадає 43,49% загальнодержавного виробництва зернових (див.

табл. 3). Наявність шостої групи областей (варіант 2) дозволяє ідентифікувати Причорноморський та Придніпровський макрорегіони як території із високим критичним рівнем ПР, реалізація яких негативно позначається на виробництві головної продовольчої культури – пшениці. Запропонована розширена градація природного ризику дозволяє більш чітко ідентифікувати, оцінити та проаналізувати ризики, диверсифікувати їх за регіонами, що має важливе значення для вибору методу управління ними, зокрема, страхової програми з урахуванням природнокліматичних особливостей та ресурсного потенціалу певного регіону.

Специфічною рисою ПР є їх трансформаційний вплив на цінову кон'юнктуру зернового ринку та поведінку його суб'єктів (див. табл. 1). В умовах невизначеності, що характеризується інформаційним дефіцитом, протиріччям інформації та складними важкопрогнозованими метеорологічними умовами, ринкові суб'єкти несуть додаткові втрати від невірно прийнятих рішень. Так, у неврожайні 2002/03 МР найбільші втрати понесли суб'єкти споживчого сектору ринку, які за відсутності вільних фінансових коштів для створення достатніх запасів сировини змушені були закуповувати продовольчу пшеницю за високими цінами; найменші втрати понесли найбільш інформовані та впливові суб'єкти ринку – зерноекспортери. Поведінка суб'єктів аграрного сектору ринку відзначалася пасивністю, невмінням приймати рішення в умовах невизначеності, орієнтацією на референтну групу (тобто виробників) [4].

Процес керування будь-яким ризиком передбачає його оцінку, вибір методу управління та застосування даного методу. В теорії ризикології виділяють два методи управління ризиком: контроль (диверсифікація, ухилення, запобігання збиткам, мінімізація втрат, передача контролю за ризиком) та фінансування ризику (прийняття, передача ризику) [1, с. 42]. На практиці найпоширенішим методом управління природними ризиками зерновиробництва є їх передача, тобто агрострахування. В Україні страхування сільськогосподарських ризиків є одним із видів добровільного страхування (обов'язкове страхування врожаю сільськогосподарських культур, передбачене Постановою Кабінету Міністрів України №1000 від 11.07.2002 р., було скасовано на підставі Постанови КМ №818 від 08.09.2010 р.). Статтею 10 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства» передбачено здійснення двох видів агрострахування: комплексного (мультиризикового) та індексного [5]. Практика свідчить про орієнтацію страховальників на більш дешеве індексне страхування (вартість мультиризикового покриття – понад 5% страхової суми, індексного – 2-3%); за ним застраховано близько 85% усіх застрахованих посівів [6]. Водночас нерозуміння агровиробниками суті страхових продуктів мінімізує позитивний ефект від їх впровадження. Індексне страхування спрямоване на покриття катастрофічних ризиків цілих територій, тоді як мультиризикове орієнтоване на конкретного виробника. Загалом частка застрахованих площ

посівів складає всього 8–9% від усіх засіяних площ, що свідчить про кризовий стан системи страхування сільськогосподарських ризиків в Україні.

Ключовим чинником, що сприяв зростанню ринку агрострахування, була програма здешевлення страхових платежів, що діяла з 2005 до 2009 року. Сума використаних субсидій зросла з 5,8 млн. грн. у 2005 р. до 47,8 млн. грн. у 2007 р., що дозволило збільшити кількість договорів у 4,8 рази (з 910 до 4397) та суму премій у 9,1 рази (з 12,8 до 117,1 млн. грн. відповідно). За період 2005-2007 рр. площа застрахованих посівів зросла в шість разів (з 390,6 до 2358,1 тис. га), а кількість страховиків, що займаються агрострахуванням, збільшилася удвічі (з 28 до 62) [6]. Однак субсидоване страхування, незважаючи на позитивні зміни в розвитку ринку агрострахування, не стало діючим інструментом управління ПР. Практика свідчить, що державні субсидії для здешевлення вартості страхових премій не дійшли до більшості аграріїв, часто використовувалися в страхуванні тільки для забезпечення доступу до кредитів або отримання субсидій без справжнього захисту від ризиків [7]. Програму здешевлення страхових платежів Міністерство аграрної політики планує поновити в 2011 р., виділивши для її реалізації близько 100 млн. грн. бюджетних коштів.

Перетворення агрострахування із формального в діючий інструмент управління ризиками обумовлює необхідність реформування всього механізму управління природними ризиками зерновиробництва. На думку автора, доцільно виділити три головні напрями, орієнтовані на вирішення низки проблем, окреслених у даній статті (таблиця 4). Одним із міжнародних принципів раціонального агрострахування є актуарно обґрунтовані тарифи відповідно до ймовірності настання ризиків [7]. Проведене дослідження розміру страхових тарифів, що діяли за договорами обов'язкового агрострахування, та їх регіонального розподілу свідчить про невідповідність розміру тарифів рівню ризикованості областей. Так, максимальні рівні страхових тарифів (8,5% для озимих і 7,5% для ярих зернових культур) передбачені як для високоризикованих областей (Одеська, Миколаївська, Дніпропетровська), так і областей із помірно слабким (Закарпатська) та помірно середнім рівнем ПР (АР Крим) [8]. Крім того, тарифи є дещо одноманітними (7,5%, 8 і 8,5% для озимих, 7 або 7,5% для ярих культур), не відображають ні статусу регіону (зерновиробничий або зерноспоживчий), ні його ризикованості. Пропонована диференціація страхових тарифів відповідно до рівня ризикованості регіонів (див. табл. 4) дозволить не тільки розширити їх діапазон, але й збільшити достовірність, посилити зв'язок між обсягами страхових виплат та ризикованістю зерновиробництва, що має важливе значення у подоланні збитковості аграрного сектору ринку. Слід зазначити, що розмір коефіцієнта ризикованості може змінюватися в залежності від додаткових та специфічних умов страхування.

Головні напрями реформування механізму управління природними ризиками зерновиробництва

Заходи	Сутність
1. Диференціація страхових тарифів відповідно до рівня ризикованості регіонів	Доповнення розрахунку страхового платежу (добуток страхової суми на страховий тариф та відсоток страхового покриття) коефіцієнтом ризикованості, який для областей із слабким рівнем ПР може дорівнювати 1, із помірним – від 1,1 до 1,2, із високим – від 1,25 до 1,3
2. Контроль за природним ризиками: мінімізація втрат	Впровадження науково обґрунтованих технологій зерновиробництва Регіональна диференціація виробництва зернових на основі функціонального призначення кожної культури
3. Подолання інформаційної асиметрії на внутрішньому ринку зерна	Оптимізація системи збору та поширення об'єктивної інформації стосовно цін зернових культур, обсягів попиту та пропозиції Прозорий механізм обміну інформацією між страховиками та агровиробниками, участь страхувальників у розробці/перегляді страхових продуктів

Поряд із фінансуванням ризиків для активізації механізму управління ПР зерновиробництва доцільно залучити методи контролю за ними, зокрема, мінімізації втрат (див. табл. 4). Одним із важливих завдань на шляху реформування механізму управління ПР є подолання інформаційної асиметрії зернового ринку. Оскільки суб'єкти аграрного сектору є найменш інформованими та найбільш пасивними учасниками ринку, доцільно акцентувати увагу на оптимізації системи збору та поширення серед виробників об'єктивної інформації стосовно цін зернових культур, обсягів попиту та пропозиції (див. табл. 4). Деякі дослідники, підкреслюючи залежність ціни зерна від поведінки суб'єктів господарювання, пропонують запровадити систему психологічного аналізу інформації з метою прогнозування її впливу на поведінку суб'єктів складових секторів зернового ринку [4].

Реалізація ключового принципу агрострахування – прозорість та обмін інформацією між зацікавленими сторонами [7] – обумовлює необхідність створення прозорого механізму обміну інформацією між страховиками та агровиробниками, залучення останніх до розробки/перегляду страхових продуктів. Такі заходи орієнтовані на розширення кола свідомих страховиків, істотне зростання обсягів застрахованих посівних площ і, відповідно, перетворення страхування в дієвий метод управління природними ризиками зерновиробництва.

Висновки. У ході дослідження було встановлено, що ПР зерновиробництва як складова чистих ризиків є системними ризиками, реалізація яких негативно впливає на цінову ситуацію як на

зерновому, так і суміжних продовольчих ринках. Проведена кількісна оцінка ПР у регіональному розрізі довела, що високий рівень агрокліматичних ризиків характерний, передусім, для зерновиробничих макрорегіонів: Причорноморського, Придніпровського та Східного. Запропонована розширена градація ризику (див. табл. 3) довела це твердження. Трансформаційний вплив ПР на цінову кон'юнктуру внутрішнього ринку зерна опосередкований інформаційною асиметрією, проявом якої постає багаторівнева цінова рівновага. За результатами дослідження обґрунтовано головні напрями реформування механізму управління ПР зерновиробництва, які передбачають диференціацію страхових тарифів відповідно до рівня ризикованості регіонів, контроль за погодними ризиками шляхом мінімізації втрат, подолання інформаційної асиметрії на зерновому ринку (див. табл. 4).

Теоретичне значення проведеного автором дослідження полягає в розвитку теоретико-методичних підходів до ідентифікації, оцінки, аналізу та управління природними ризиками зерновиробництва, практичне значення визначається можливістю використання його основних положень у ході побудови нових та реформування діючих механізмів управління природними ризиками. Перспективи подальших досліджень та розвідок в даному напрямку полягають у розширеній кількісній оцінці регіональних ПР за видами зернових культур, аналізі їх впливу на цінову кон'юнктуру ринку, розробці нових заходів щодо управління погодними ризиками відповідно до отриманих результатів дослідження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання: навч. посібник. / Н.І. Машина. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
2. Устенко О.Л. Теория экономического риска: Монография. / О.Л. Устенко. – К.: МАУП, 1997. – 164 с.
3. Нікішина О.В. Оцінка аграрних ризиків Причорноморського регіону / О.В.Нікішина // Природные и природно-техногенные риски береговой зоны морей: Материалы международной конференции. - Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2008. – С. 132-133.
4. Кириченко В., Паршак А. Психологический анализ динамики цен на продовольственную пшеницу на внутреннем рынке в 2002-2003 МГ (доклад на 2 межд. конф. «Зерновая индустрия – 2003») [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.apk-inform.ru/showart.php?id>

5. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» Реєстр. № 1877-IV від 24.06.2004р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>
6. Рудой А. Неурожайная страховка / А. Рудой // Комп&ньон. – 2008. - №21 (589) – С. 46-48.
7. Концептуальні засади розвитку агрострахування в Україні (Проект розвитку агрострахування в Україні Міжнародної фінансової корпорації – IFC, Група Світового банку). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ufin.com.ua/index.htm>.
8. Порядок і правила проведення обов'язкового страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України №1000 від 11.07.2002 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>

УДК 658.8:659

ЛАЗУТКІНА А.В., аспірант
Одеська національна академія харчових технологій

МІСЦЕ МЕРЧАНДАЙЗИНГУ В СИСТЕМІ АТЛ/ВТЛ КЛАСИФІКАЦІЇ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

У статті розглянуто роль мерчандайзингу як елементу системи маркетингових комунікацій у процесі збільшення продажів продукції харчової промисловості, наведена класифікація маркетингових комунікацій АТЛ/ВТЛ та визначена приналежність мерчандайзингу до однієї із цих груп.

Ключові слова: маркетингові комунікації, АТЛ/ВТЛ, реклама, мерчандайзинг, виробник.

In this article is examined the role of merchandising as an element of the marketing communications system in the products sales increase process of food industry. ATL/BTL classification of marketing communications is resulted, and certain belonging of merchandising to one of these groups is considered.

Keywords: marketing communications, merchandising, producer, ATL/BTL, advertisement.

Вступ. Загострення конкурентної боротьби на ринку соків примушує виробників здійснювати пошук нових ефективних засобів збільшення обсягів продажів власної продукції. До дієвих засобів впливу на споживача, окрім ціни та споживчих властивостей продукції, відносяться засоби маркетингових комунікацій. Ефективні комунікації із споживачами стали ключовими чинниками успіху будь-якого виробничого підприємства в досягненні ряду цілей:

- 1) інформувати якомога більшу аудиторію споживачів про свій продукт, послуги, умови продажів;
- 2) переконати покупця віддати перевагу саме своїм товарам і маркам;
- 3) примусити покупця діяти – придбати те, що ринок пропонує в даний момент, а не відкладати купівлю на майбутнє.

Ці цілі досягаються за допомогою реклами, продавців, назв магазинів, оформлення вітрин, упаковки, розсилки літератури, роздачі безкоштовних зразків, купонів, прес-релізів і інших комунікаційних видів діяльності.

Постановка завдання. Комплекс маркетингових комунікацій (комплекс просування) – сукупність засобів і методів маркетингу, що забезпечують доведення інформації про товар, послугу, фірму до покупця і направлених на

здійснення ним покупки [5]. За твердженням В.М. Бебика, процес передачі економічної інформації, яка циркулює від однієї частини економічної системи до іншої, між економічною, політичною і суспільною системами, а також між суспільними групами та індивідами, називається системою маркетингових комунікацій [7].

Таке твердження - характеристика маркетингових комунікацій розкриває їх глобальний зміст, але не дає характеристики робочого механізму досягнення мети. Воно є правильним для дослідження суспільства в цілому, але для конкретного підприємства як складової частини суспільства пропонуємо наступне твердження. Система маркетингових комунікацій являє собою діяльність підприємства, спрямовану на інформування, переконання і нагадування споживачам про свої товари, стимулювання їхнього збуту і створення позитивного іміджу фірми.

Маркетингові комунікації є життєво необхідними джерелами існування економічної системи взагалі і підприємства конкретно. До комплексу маркетингових комунікацій можна віднести наступні засоби: реклама; стимулювання збуту; прямий маркетинг; паблік рілейшинз; спонсорство та виставки; фірмовий стиль; упаковка; мистецтво збуту (мерчандайзинг); інтернет [8].